

1950'LERDE TARİHİN DURUMU*

Fernand Braudel

Bugün tarih, korkunç olduğu kadar yüce sorumluluklar karşısında bulunmaktadır. Çünkü o, kuşkusuz kendi varlığında ve değişimlerinde somut toplumsal koşullara bağlı olmaktan asla geri kalmadı. "Tarih zamanın çocuğudur". Onun tedirginliği, bizim kalplerimizde ve ruhlarımızda duyduğumuz bir tedirginliktir. Eğer en özgül ve en güvenilir olan dünkü yöntemleri, izlenceleri, yanıtları aynı zamanda bütün kavramları birden çöküşyorsa, bu, düşüncelerimizin ağırlığına, çalışmalarımıza ve bütün bunların ötesinde yaşanmış deneyimlerimize bağlı bulunmaktadır. Oysa bu deneyimler son kırk yıl boyunca özellikle bütün insanlar açısından acımasız oldu ve bu deneyimler bizi şiddetle kendi derinliklerimize itti ve bizleri insanların ortak yazısına yani tarihin temel sorunlarına götürdü. Kendimize acımak, acı çekmek, düşünmek ve ister istemez her şeyi yeniden gözden geçirmek fırsatı doğdu. Kaldı ki tarih yazıcılığının ince sanatı zamanımızın genel bunalımından nasıl yakasını sıyracaktı? İyiliklerini, yanlışlıklarını, doğruluklarını ve düşlerini tanımadan ve hatta bunlara değer biçmeye zaman bulamadan bir dünyadan ayrılıyoruz. Buna XX. yüzyılın ilk yarısını diyelim? Biz onu terk ediyoruz daha doğrusu o, acımasız bir biçimde bizden uzaklaşıyor.

I

Büyük felaketler kesin olarak gerçek ihtilallere yol açmamakla birlikte elbette bunların şaşmaz habercileridir ve her zaman düşünmek daha doğrusu evren üzerinde yeniden düşünmek için bir uyarıdır. Yıllarca Dünyanın bütün dramatik tarihini oluşturan Büyük Fransız İhtilali kasırgasından önce Kont Saint-Simon'un daha sonra o zamandan bu yana insanların zihnini ve usavurmalarını uğraştırmaktan geri durmayan Auguste Comte, Proudhon, Karl Marx gibi düşman tilmizlerinin düşünceleri doğdu... Bize daha yakın olan küçük bir örnek verelim: 1870-1871 Alman-Fransız savaşını izleyen kişi içinde hangi tank, sevgili Basel Üniversitesindeki kürsüsünde bulunan Jacob Burckhardt kadar güvenlik içinde olabilirdi? Bununla birlikte tedirginlik ken-

* Fernand Braudel'in 1 Aralık 1950'de «Positions de l'histoire en 1950» başlığı altında Collège de France'da verdiği bu açış dersi, Zeki Arıkan tarafından çevrilmiştir. Aslı yazarın *Ecrits sur l'histoire* (Paris, 1969, 15-37) adlı kitabında bulunmaktadır. Bu kitabın İngilizce çevirisi: *On history* (çev. Sarah Matthews), London, 1980.

disini rahatsız etmekte ve büyük bir tarihe duyduğu gereksinim: onu sıkıştırılmaktadır. Bu yarıyıldaki dersinin konusu Fransız İhtilalidir. Onun çok doğru bir kehanetle belirttiği gibi bu ihtilal yalnızca sürececek olan ihtilaller yüzyılı döneminin ilk perdesi, ilk perde açılışı, ilk başlangıç anından başka bir şey değildir... Gerçekten kan lekeleriyle küçük Avrupa'ya ve bütün Dünyaya damgasını vurduğu bitmez tükenmez bir yüz yıl. Bununla birlikte Avrupa, 1871'den 1914'e kadar geçen sürede uzun bir soluk alacaktı. Göreceli olarak barış içinde hatta hemen hemen mutlu geçen bu yılların tarih tutkusunu yavaş yavaş azaltacağını kim söyleyecekti? Sanki tetikte olmak için mesleğimizin, insanların açıkça görünen güvensizliklerine ve çektikleri acılara sürekli gereksinimi varmış gibi.

Peygamberce, san'atlı yazılmış yarıyarıya düşler içinde boğulmuş ancak insanların acılarına karşı duyulan acıdan doğmuş Gaston Rouppnel'in son yapıtını, *Histoire et Destin*'ini 1943'te ne kadar büyük bir heyecanla okuduğumu söyleyebilir miyim? Daha sonra o, bana şöyle yazacak tır: "Bu kitaba 1940 temmuzunun hemen hemen ilk günlerinde başladım. Büyük kara yolu üzerindeki köyüm Gevrey-Chambertin'den göç dalgalarını, acıklı göçün dalgalarını, zavallı insanları, arabaları, yük arabalarını, yayaları, acınacak bir insanlığı, yolların bütün sefaletini, karmakarışık silahsız askerlerin oluşturduğu derme çatma birlikleri gördüm... Bu büyük panik Fransaydı!.. Yaşlılık günlerime, özel yaşamımın çaresiz mutsuzluklarına bir de ulusal felaket duygusu eklenecekti..." Fakat Gaston Rouppnel'in son düşüncelerinden tarih, büyük serüvenci tarih yelkenlerini şişirmiş olarak mutsuzluk yelinin doğrultusunda yeniden yola çıkmaktaydı. Michelet yeniden onun tanrısı olmuştu: "O bana tarihi dolduran bir daha gibi geliyor" diye ayrıca bana yazmıştı.

Çağımız felaketler, ihtilaller, beklenmedik olaylar, şaşkınlık veren gelişmeler bakımından gereğinden çok zengindir. Toplumsal gerçeklik, insanın temel gerçekliği gözlerimizin önüne yeniden serilmekte, ister istemez eski tarihçilik mesleğimiz ellerimizde sürekli olarak tomurcuklanmakta ve çiçek açmaktadır... Evet, ne değişiklikler! İçlerinde dün gözümüzü kırpmadan uğruna canımızı verdiğimiz kimilerinin de bulunduğu toplumsal simgelerin bütünü ya da çoğunluğu değerlerini yitirdiler. Sorun, yaşamamızın olanaklı olup olmadığını bilmek değildir. Sorun, bunların yol göstericiliği ve fenerlerinin ışığı olmaksızın huzur içinde düşünmek ve yaşamamızın olanaklı olup olmadığını bilmektir. Bütün zihinsel kavramlar bözüldü ya da yıkıldı. Yabancı olduğumuz hatta kendisini bilmeden dayandığımız, XIX. yüzyılın yeni bir yaşama nedeni ve sığınağı olan bilim, akşamdan sabaha vahşice değişerek farklı, saygın bir nitelik kazandı. Bilimin kazandığı bu yeni dirim kararsız, her zaman hareket halinde, erimesi güç olduğundan onunla asla uygun bir karşılıklı konuşma elde etmek ne zaman ne de olanağı artık bulamayacağız. Tarih te içinde olmak üzere bütün sosyal bilimler, daha az göze çarpan bir biçimde ancak aynı ölçüde kesin bir gelişme gösterdiler. Bu yeni dünyada niçin yeni bir tarih olmayacaktı?

Bundan dolayı dünkü ve önceki ustalarımızı da sevecenlikle ve biraz saygısızlıkla anacağız. Beni başışlasınlar! İşte Charles Victor Langlois ve Charles Seignobos'un

1897'de yayımlanmış, bugün önemsiz, ancak dün ve yıllar boyunca yetkin bir yapıt olan *Introduction aux études historiques* adlı küçük kitabı. Şaşılacak bir durak noktası. İlkelerle ve önemsiz öğütlerle doldurulmuş bu eski kitaptan, bu yüzyılın başındaki bir tarihçinin görüntüsünü fazla sıkıntı çekmeden ortaya çıkarmak zor değildir. Bir ressamı, bir manzara ressamını düşününüz. Onun önünde ağaçlar, evler, tepeler, yollar ve tümüyle sessiz bir görünüm bulunmaktadır. Bunun gibi tarihçinin karşısında da geçmişin yeni doğrulanmış, tozu alınmış, yeniden kurulmuş olan geçmişini gerçeği böyledir. Böyle bir görünümünden hiçbir şeyin yani ne bu çalılıklar ne de bu tüten dumanın ressamın gözünden kaçmaması gerekirdi... Bununla birlikte ressam kendi kişiliği dışında hiçbir şeyi savsaklamayacaktır. Sanki gerçekliği korkutmadan yakalamak gerekiyormuş ve sanki tarihin kurgularımız dışında doğuş halinde yani kaba malzeme ve çıplak olaylar olarak kavranması gerekiyormuş gibi ideal olan gözlemciyi ortadan kaldırmaktır. Yanlışların kaynağı gözlemcidir ve ona karşı yöneltilen eleştiri özenli olmalıdır. Charles Victor Langlois ağırbaşlılıkla şöyle yazıyordu: "Suya düşmüş bir adamın doğal güdüsü, boğulmamak için ne gerekiyorsa onu yapmaktır; yüzme öğretmek istem dışı gelen hareketlere karşı koymak ve başka türlü hareketler yapmak alışkanlığını kazanmaktır. Bunun gibi eleştiri alışkanlığı da doğal değildir; bu alışkanlığın kafaya yerleştirilmesi gereklidir. Bu da ancak sürekli yapılan alıştırmalarla organik bir nitelik kazanır. Demek oluyor ki tarih işi özellikle bir eleştiri çabasıdır; insan kendi doğal eğilimine karşı koymak için daha önceden önlem almazsa boğulabilir".

Tarihin belge ve malzemelerinin eleştirisine karşı söyleyecek bir şeyimiz yoktur. Tarihsel düşüncesinin temelinde eleştiri yatmaktadır. Fakat Charles Seignobos'un keskin zekâsıyla birkaç kez yinelemeyi bildiği gibi, kendiliğinden gelen sakımların ötesinde tarihi yeniden kurmak, iki üç kez yeniden başlamaya bağlıdır. Ancak bu kadar ölçülü davranıldıktan sonra tarihe gerekli olan atılımı korumak için ne yapılmalıdır?

Kuşkusuz bu geriye bakış için daha uzağa gidecek olsaydık bu kez çok bilge kişiler olan Cournot, Paul Lacombe gibi öncülere ya da özellikle Michelet, Ranke, Jacob Burckhardt ve Foustel de Coulanges gibi çok büyük tarihçilere başvururduk; bunların dehası gülümsememize engel olurdu. Bununla birlikte öylesine kıvılcımlar ve üstün önsözleri olan, hepsinin büyüğü belki Michelet'yi dışarda bırakırsak bunların sorularımıza verdikleri yanıtlar arasında pek uyum bulunmayacaktı: Bugünün tarihçileri olan bizler bir başka kuşağa, bir başka düşünce biçimine bağlı olmanın duygusu içindeyiz. Mesleğimiz artık tek başına, sabırla elde edilen verilere bağlı, sessiz, güvenli bir girişim olarak görünmüyor. Bu doğruluk tarihi bütün olarak kuşatmamıza izin vermemekte, ancak boyun eğmek için bizim ağırbaşlı cesaretimizi kamçulamaktadır. Gerçekten 1817'de henüz çiçeği burnunda olan Ranke'nin Goethe'ye yönelttiği coşkulu bir eleştiride "tarihin işlenmemiş bir alan" olmasından içtenlikle söz etmesi kadar hiçbir şey düşünmemize yabancı değildir.

II

İnceleme alanımızda gerçekten neyin değiştiğini ve bu değişikliğin özellikle nasıl ve niçin ortaya çıktığını birkaç sözcükle belirtmek, daha başlangıçta başarısızlığa uğramış güç bir iştir. Bin bir ayrıntı bizi kendine çekmektedir. Albert Thibaudet, gerçek alt üst oluşların akıl bakımından anlaşımalarının her zaman daha kolay olduğunu ileri sürmekteydi. Bu durumda, bu basit şeyi, bu etkili buluşu nereye oturtmak gerekir? Bu yüzyılın başından önce bile hiç kimsenin ivedi sonuçlarını ve tutkularını kabul etmediği, çöküşü de elbette önceden uzun sürede hazırlanmış olan bu tarih felsefesinin içine yerleştiremeyeceğiz. Herhalde çarçabuk kaba taslak olarak ortaya konulan bilim-tarihin içine de değil. Dün ancak her şeyi önceden kestirenin bilim olduğu söyleniyordu. O ya kehanette bu unacaktı ya da bilim olmayacaktı... Bugün ise tarih te içinde olmak üzere hiçbir sosyal bilimin kehanette bu unduğunu düşünemiyoruz, üstelik oyunun eski kuralları açısından ele alınırsa onların hiçbiri şu güzel bilim adını almayı hak etmeyecektir. Öte yandan, dikkatinizi çekerim, tarihte kehanet sürekliliğinin olması durumunda olanaklıdır, bu ise bütün tarihçilerin değil ancak sosyologların kuşku duydukları bir şeydir. Fakat bu bulanık bilim sözcüğü ve ondan çıkan bütün sahte sorular üzerinde tartışmanın yararı nedir? Filozofların belki de alışkanlıklarından ötürü gerçeğin en parlak bilimlerinin hem nesnel hem öznel olduklarını sormaya cesaret etmedikleri, üzerinde oyalandıkları sürece tarihte nesnellik ya da öznellik tartışması gibi oldukça klasik ama yine de kısır olan bir tartışmaya girişmekten kendimizi kurtaramayacağız. Antitez karşısında bulunmak zorunda olduğumuza inanmayacağımızı rahatlıkla kabul edecek olan biz, bu tartışmada geleneksel yöntem sorunlarını da seve seve bir yana bırakabiliriz. Tarih sorununun yeri, ressamla tablo ve hatta çok aşırı bulunan atılganlıkta, tabloyla manzara arasında aranmamalıdır, fakat manzaranın kendi içinde, yaşamın kendisinde aranmalıdır.

Tarih bize tıpkı yaşamın kendisi gibi durmadan akıp giden hareketli bir manzara gibi görünür. Bu manzara çözülmez ölçüde birbirine karışmış olan ve sırasıyla pek değişik ve çelişik çehreye bürünebilen sorunlardan oluşmuştur. Kendisini kavramak ya da hiç olmazsa kendisine ilişkin bir şeyler sezebilmek için bu karmaşık yaşama nasıl yanaşmalı ve onu nasıl parçalara ayırmalıyız? Sayısız girişimler, daha başlangıçta bize yılgınlık verebilir.

O halde biz, şu ya da bu etkene ağırlık veren bir tarihi açıklamasına inanmıyoruz. Tek yanlı bir tarih yoktur. Ne çarpışma ya da uyumaları insanların bütün geçmişini belirlemiş olan ırkların savaşı; ne ilerleme ya da iflasın etkenleri olan güçlü ekonomik ritimler; ne her zaman var olan toplumsal gerginlikler; ne Ranke'nin kendisiyle bireyi ve geniş genel tarihi yüceleştirdiği yaygın tinselciliği, ne tekniğin üstünlüğü, ne de insan topluluklarının yaşamı üzerinde geciktirmeli sonuçlar doğuran bitkisel fiş-kırma diyebileceğimiz nüfus patlaması; bütün bunların hiçbiri yalnız başına tarihe egemen değildir.. İnsan son derece karmaşıktır.

Bununla birlikte bileşiği basite ya da aşağı yukarı basite indirgemek yönündeki bu girişimler, bir yüzyıldan beri tarih araştırmalarımız için eşsiz bir zenginlik anlamına gelmektedir. Bu girişimler bizi, yavaş yavaş uzun süreden beri önceden düşünlmüő, duyulmuş, sezilmiş ancak bütün olarak ancak zamanımızda tanımlanmış bulunan bireyi ve olayı aşma yoluna soktu. Bütün dönüşümleri içeren ve özetleyen kesin bir adım belki de bu noktada bulunmaktadır. Bununla birlikte biz, olayların gerçekliğini ya da bireylerin rolünü yadsımıyoruz. Çünkü bu çocukça bir şey olurdu. Fakat bireyin tarihte çoğu kez ancak bir soyutlama olduğuna da dikkat etmek gerekir. Gerçek yaşamında kendi içine kapalı bir birey yoktur; bütün bireysel serüvenler toplumsallığın oldukça karmaşık bir gerçekliği, sosyolojinin dediği gibi "kesişme" gerçekliği içinde erirler. Sorun, olumsal nitelikte olduğundan bireyi yadsımak doğrudur; fakat onu aşmak, onu kendisinden farklı güçlerden ayırdetmek, keyfi olarak yüceltilmiş, kahramanlar rolüne indirgenmiş bir tarihe karşı çıkmaktır: Biz bu yarı tanrılar dinine inanmıyoruz, ya da daha basit olarak Treitschke'nin şu tek yanlı kavramla "Tarihi insanlar yapar" sözünü de karşıyoruz. Hayır, tarih te insanları yapar ve onları yazgısını belirler. Şimdi sözünü edeceğimiz bu tarih, genellikle somut, olma, değişken fakat geniş bir alanı kapsayan anonim tarihtir.

Yaşam, Dünya tarihi, bütün özel tarihler bize bir dizi olaylar biçiminde görünürler: Bundan her zaman kısa ve dramatik oyun perdelerini anımsayınız. Bir savaş, devlet adamlarının bir buluşması, önemli bir söylev, bir büyük mektup tarihin bir anlık görüntüleridir. Bahaiia yakınında bir gece fosforlu ateş böceklerinden çıkan ışınların beni sardığını anımsıyorum; bunların ölgün ışıkları geceyi gerçek bir aydınlığa böğmaksızın parlıyor, söniyor, sonra yeniden ışıldıyordu. İşte olaylar da böyledir: Işıklarının ötesinde karanlığın egemenliği sürmektedir. Bir başka anım, uşavurmasını daha özlü bir biçimde ortaya koymaya olanak verecektir. Yirmi yıl önce Amerika'da çok önceden ilan edilmiş olan bir film, görülmemiş bir heyecan yaratmıştı. Bunun ne fazla ne eksigiyle, sonradan oldukça acı bir biçimde Birinci Dünya Savaşı olarak adlandırılan Büyük Savaş üzerine yapılmış ilk gerçek bir film olduğu söyleniyordu. Bir saatten çok çatışmanın resmi saatlerini yeniden yaşadık; bir yandan İngiltere kralı V. George, öte yandan Belçika kralı, İtalya kralı, Alman imparatoru ya da cumhurbaşkanımız Raymond Poincaré'nin önünde yapılan elliden fazla geçit töreninde hazır bulunduk. Büyük askeri ve diplomatik konferansların çıkışında, bu uzak yılların sinemasının kopuk kopuk akışının kendilerine daha çok hayatetleri andıran ve daha gerçek dışı bir görünüş verdiği bütün ünlü fakat unutulmuş kişilerin gözümüzün önünde geçit resmi yaptıklarını gördük. Gerçek savaşa gelince bu, üç dört film hilesiyle ve yapı patlamalarıyla temsil edildi: Gerçek geri planda kalmıştı.

Verilen örnek, kuşkusuz eğitime yönelik olması istenen bütün örnekler gibi abartılmıştır. Bununla birlikte kabul ediniz ki tarihin, geleneksel tarihin, Ranke'nin çok sevdiği hikâyeci tarihin insanların geçmişini ve alınterlerine ilişkin bize sundukları bu önemsiz görüntülerdir. Çevresinde aydınlığı olmayan ölgün ışıklar, içinde insanın bu-

İnmediği olaylar... Bu hikâyeci tarihin her zaman "olayların gerçekten nasıl olup bittiğini anlatmak" iddiasında olduğuna dikkat ediniz. Ranke bunu söylediği zaman ona içtenlikle inanmaktaydı. Gerçekten hikâyeci tarih, sinsî yöntemi içinde kendisini bir yorum olarak gerçek bir tarih felsefesi gibi sunmaktadır. Hikâyeci tarihe göre, insanların yaşamına birden ortaya çıkan, genellikle kendi yazgılarının ve dahası bizim yazgımızın efendileri olan olağanüstü yaratıkların yön verdiği dramatik raslantılar egemendir. "Genel tarih"ten söz ettiği zaman da sonuç olarak düşündüğü şey, bu olağanüstü yazgıların birbiriyle çarpışmasıdır, zira her kahramanın bir başka kahramanla boy ölçüşmesi zorunludur. Hepimizin bildiği gibi bu bir aldatıcı yanılsamadır. Ya da daha hakseverlikle diyebiliriz ki bu, çok dar bir dünyaya ilişkin bir görünüşdür. Bu dünya, içinde tarihçilerin yeryüzünün prensleriyle birlikte bulunmaktan hoşlandığı, incelenip araştırıldığından ötürü kendisine alıştığımız bir dünyadır. Üstelik bu dünya bağlamından koparıldığı takdirde kişinin, içinde tamamen saf bir biçimde, tarihin her zaman farklı, aynı zamanda her zaman birbirine benzerce tekdüzeli bir olaylar topluluğu olduğuna inanacağı bir dünyadır. Bu oyun öyle bir olaylar bütünüdür ki tıpkı satranç oyunundaki taşların binlerce birleşmesi gibi, sonsuz ve acımasız bir biçimde yöneltilen bir dünyada olayların yinelenmesi görüntüsü altında her zaman benzer olan durumları, her zaman aynı olan duyguları ortaya koymaktadır.

Doğru olarak yapılması gereken tarihin bu ilk evresini aşmaktır. Toplumsal gerçeklikleri doğrudan doğruya *kendilerinde* ve *kendileri için* ele almak gerekir. Bununla dükkü tarihçilerin koşkusuz bilmezik etmedikleri fakat birkaç olağanüstü öncü dışında çoğu kez bir arka fon olarak gördükleri toplumsal yaşamın bütün yaygın biçimlerini, ekonomileri, kurumları, toplumsal yapıları, sonunda özellikle uygarlıkları anlatmak istiyorum. Dükkü tarihçiler bunları, üzerlerinde durmaktan çok hoşlandıkları olağanüstü kişilerin eylemlerini açıklamak isterken yalnız bir arka fon olarak kullanmak istemişlerdir.

Usavurmanın ve bakış açısının çok büyük yanılgıları... Çünkü aynı çerçeve içine sokulmak ve uyuşturulmak istenen şeyler ne aynı sürelidir ne de aynı doğrultuda olan hareketlerdir. Bunların kimileri insanların zamanında yani bizim kısa ve geçip geçici olan yaşamımız içinde yer alır, diğerleri ise kendisi için bir günün bir yılın fazla bir şey anlamadığı, çoğu kez bir yüzyılın ancak bir anlık süreye eşit olduğu toplumların yaşamı içinde yer alır. Şu konu üzerinde anlaşalım: Yalnız bir ve aynı hızla akan bir toplumsal zaman yoktur, fakat kronikçi ve geleneksel tarihin gündelik zamanıyla hemen hemen hiçbir ilgisi olmayan binbir hızla akan, binbir ağırlıkla ilerleyen toplumsal bir zaman vardır. Şu halde ben, yapısal ve coğrafi özellikleri içinde, kendi derinliklerinde özellikle yavaş akan uygarlıklar tarihinin gerçekliğine inanıyorum. Kuşkusuz uygarlıklar, gelişmelerinin en parlak döneminde ölümlüdür; elbette onlar parlar, sonra sönür ve değişik biçimlerde yeniden canlanır. Fakat bu kesintiler oldukça enderdir ve düşünölmeyecek kadar seyrekleşmiştir. Üstelik bu kesintiler özellikle her şeyi aynı ölçüde yok etmezler. Demek istiyorum ki kendisini komşu uygarlıklardan güçlü bir

biçimde ayırdetmeyi sürdürecektir olan kimi derin yapısal özellikleri etkilemeksizin şu ya da bu uygarlık alanında toplumsal içerik iki ve üç kez hemen hemen baştan başa yenilenebilir.

Öte yandan uygarlıklar tarihinden daha yavaş, hemen hemen hareketsiz bir tarih daha vardır ki bu insanların kendilerini taşıyan ve besleyen toprakta çok sıkı ilişkilerinin bir tarihidir. Bu sanki zamanın yetişemeyeceği ve zarar veremeyeceği bir şeymiş gibi durmadan yinelenen, devam etmek için yinelenen, değişebilen ancak yüzyıllar olarak değişen, inatçı bir biçimde varlığını koruyan karşılıklı bir söylesidir.

III

Yanılmıyorsam tarihçiler bugün zamanı bizim eski ölçülerimize uymayan yeni ve yorucu bir tarihin bilincine varmaya başlamışlardır. Bu tarih onlara kolay bir buluş olarak görülmemektedir. Çünkü tarihin her biçimi kendine uygun düşen derin bir bilgi gerektirmektedir. Bugün ekonomik yazgılar, toplumsal yapı, uygarlıkların genellikle önemli olmayan çeşitli sorunlarıyla uğraşan kimselerin, kendilerinininkilerle karşılaştırılırsa XVIII ve XIX. yüzyılın en tanınmış bilgelerinin bize son derece kolay görüldüğü araştırmalarla karşı karşıya bulduklarını söyleyebilir miyiz? Yeni bir tarih ancak bu yeni sorunlara uygun düşen çok sayıda belgelerin ortaya konulup işlenmesiyle gerçekleşebilir. Hatta tarihçinin geleneksel işçilik çalışmasının bugünkü isteklerimize ve tutkularımıza yanıt verebileceğinden de kuşku duyuyorum. Bunun temsil edebileceği tehlike ve çözümün doğuracağı güçlükler karşısında takım halinde çalışmaya dayanan yöntemler dışında kurtuluş yolu yoktur.

O halde bütün bir geçmişin yeniden kurulması zorunludur. Bu ortak yaşamın en basit gerçekleriyle ilgili olarak bile bitmez tükenmez çabalar bize kendilerini göstermekte ve kabul ettirmektedirler: Bu ortak yaşamdan anlatmak istediğim topludurumun kısa süreli ekonomik ritimleridir. Bakınız, 1580-1585 yılları arasında Floransa'da varlığı iyice kanıtlanmış olan oldukça ağır bir ekonomik durgunluk çabucak kendini göstermiş, sonra birden bire ortadan kaybolmuştur. Floransa ve Floransa çevresinde yapılan araştırmalar bu bunalımı çok belirgin işaretlerle ortaya koymaktadır. Bu işaretleri, o zaman Fransa ve Yukarı Almanya'dan ayrılan ve hatta Toskana'da toprak almak için dükkânlarını kapatan Floransalı tüccarların anavatana dönüşlerinde görmekteyiz. İlk bakışta kendisini açıkça gösteren bu bunalımı daha iyi tanımak için tutarlı fiat dizileriyle, bölgesel çalışmalarla bilimsel olarak ortaya koymak gerekir. Fakat bu bunalımın Toskana'ya mı özgü bulunduğu yoksa genel mi olduğu sorusu da hemen kendini göstermektedir. Bu bunalımı hemencecik Venedik'te görüyor ve ona kolayca Ferrara'da rastlıyoruz... Ancak bunun ani etkisi nerelerde görüldü? Onun yayılma alanını tam olarak bilmeden niteliğini aydınlığa kavuşturmak güçtür. Öyle ise genellikle bilgince çalışmanın tanımadığı belge dizilerini araştırmak üzere tarihçinin Avrupa'nın bütün arşiv depolarına doğru yola koyulması mı gerekir? Bu, sonuç getirmeyen bir yolculuk olacaktır. Çünkü tarihçinin yapması gereken çok şey olacaktır.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Hint ve Çinle uğraşan ve Uzakdoğu'nun XVI. yüzyılda değerli madenlerin dolaşımına egemen olduğunu böylece bütün ekonomik yaşamın ritmini yönettiğini düşünen tarihçi, Floransa'da bu sıkıntılı yıllarının baharat ve karabiber ticaretiyle ilgili olarak Uzakdoğu'daki bunalım yıllarına denk düşüğünü görecektir. Bu ticaret Portekizlilerin zayıf ellerinden, uzun süreden beri Sunda boğazına ve Hint okyanusuna yerleşmiş bulunan usta Mağripli tüccarların, bunlardan da Hint kervanlarının eline geçmiş, sonunda hepsini Yukarı Asya ve Çin yutmuştur... Bu basit alanlarda yapılan araştırma, kendiliğinden Dünyayı dolaşp gelmektedir.

Şu sıralarda birkaç genç tarihçiyle XVI. yüzyılın genel topludurumunu incelemekle uğraşıyorum ve yakın bir gelecekte bunun sonuçlarını size duyuracağımı umut ediyorum. Bu konunun da bütün Dünyayla ilgilenmemizi gerektirdiğini söylemeye gerek var mıdır? XVI. yüzyılın topludurumu yalnız Venedik, Lizbon, Anvers, Sevil Liyonya da Milano demek değildir. Baltık'ın karmaşık ekonomisi, Akdeniz'in eski ritimleri, İspanyol Atlantığı ve Pasifiğinin büyük yolculukları, Çin yelkenlileri ve bilerek söylemediğim pek çok öğeler de bunun içinde yer almaktadır. Fakat şunu da eklemek gerekir ki XVI. yüzyılın topludurumu aynı zamanda bir yandan XV. yüzyılın öte yandan XVII. yüzyılın topludurumu demektir. Bu da yalnız toptan fiat hareketlerinde yatmamaktadır; fakat fiatların az çok birbirini hızlandıran etkilerinde, değişik fiat grubunda ve bunların birbiriyle karşılaştırılmasında aranmalıdır. Kuşkusuz şarap ve gayrimenkullerin fiatlarının düzenli rayiçlerinde bütün diğerlerinin önüne geçtiği görülmektedir. Böylece toprağın, yeni zenginlerin 'servetini eğer deyim yerindeyse nasıl yuttuğu, dondurduğu ve kendine çektiği gözlerimizin önüne serilmiş ve açıklanmış olacaktır. Burada toplumsal bir felaket yatmaktadır. Bununla şarabın ve bağın tutsağı durumuna gelmiş bu ezici uygarlık ta açıklanacaktır: Fiatlar kendilerini kabul ettirmekte böylece Portekiz kıyılarından ya da Gironde'dan başlayarak kuzeye doğru yelken açan fiçılar dolusu şarap yüklü gemilerin sayıları sürekli olarak artmaktadır Aynı biçimde gittikçe çoğalan *carretoni* denilen nehir kayıkları Brenner yoluyla her yıl Almanya'ya Frioul ve Veneto'nun, Montaigne'in kendisinin büyük bir zevkle yerinde tatmış olduğu keskin şarapları getiriyordu.

Belirsiz, titiz ve sürekli olarak kesintiye uğrayan araştırmaların ötesinde, çok geniş manzaralar gösteren, çok büyük sorunlar ortaya koyan tekniğin tarihi, tekniğin basit tarihini de izleyememekteyiz; çünkü bununla ilgili belgeler birden bire yok olmaktadır, tei genellikle parmaklarımız arasında bükülüp kalmaktadır... XVI. yüzyılda Akdeniz, bir bütün olarak tekniğin bütün felaketlerini yaşadı. O sırada üstelik çok yavaş bir hızla toplar, gemilerin dar güvertelerine yerleştirmeye başlandı. Bunların gizleri o zaman Yukarı Nil'e ve Yakın Doğu'nun içlerine doğru yayıldı. Her seferinde bundan çarpıcı sonuçlar doğdu... Bir başka ve sessiz bir felaket te gemilerinin tonajlarının yavaş ve garip bir biçimde azalmasında kendini gösterdi. Gemilerin gövdeleri git gide daha hafif ve ölçülü bir duruma geldiler. Büyük yük gemilerinin anavatanı Raguzza ve Venedik'ti: Onların yelkenli yük gemileri bin tonluk ve hatta daha çok yükü ta-

şyabiliyordu. Bunlar, denizin büyük yüzen gövdeleri idi. Fakat bir süre sonra, her yerde Yunanlı, Provanslı, Marsilyalı ya da kuzeyli küçük yelkenli gemilerin, bu denizin devlerine karşı üstün geldiği görüldü. Marsilya'da zafer, tek direkli küçük yelkenlilerin (tartane), saète'lerin ve mavnaların oldu. Avuç içi kadar yer tutan bu küçük sandallar çok seyrek olarak yüz tonu geçiyorlardı. Fakat bu "cep" gemileri, iş başa düştüğünde kendi güçlerini kanıtlayabiliyorlardı. En az bir rüzgârda yol alabiliyorlar, bütün limanlara yanaşabiliyorlardı. Ragusa gemilerinin yüklerini atmaları haf-talar ve aylar gerektirdiği halde bunların yüklenmesine birkaç gün, birkaç saat yetiyordu.

Bu büyük Ragusa gemilerinden biri, küçük bir Marsilya gemisini beklenmedik bir anda yakaladığı zaman yükünü zapt ediyor, tayfalarını denize atıyor ve bir anda düşman gemiden hiçbir iz bırakmıyordu; bu küçük olay hemen büyük gemilerin denizlerin küçük gemilerine karşı savaşımını açıklamaktadır. Fakat bu çatışmanın yalnız Akdeniz'e özgü olduğunu sanmakla yanılmış oluruz. Küçükler ve büyükler, Dünyanın yedi denizi üzerinde birbiriyle çatışıyor ve birbirlerini yutuyorlardı. Atlantikteki savaşları, yüzyılın en büyük çatışmasıydı. İspanyollar, İngiltereyi istila edebilecekler miydi? Bu Yenilmez Armada'dan önce, Yenilmez Armada sırasında ve ondan sonra ortaya konulan temel bir sorundu. İngilizle, Kadiks'e karşı bir sefer düzenleyip yarımadaya bir çıkarma yapacaklar ya da Drake, Cavendish gibi İspanyol imparatorluğunun diğer birçok yerine saldıracaklar mıydı? İngilizler Manş'ı, İspanyollar ise Cebelitarık'ı ellerinde tutuyorlardı. Bu üstünlüklerden hangisi daha lehte idi. Bir yanda 1000 öbür yanda 200,100, kimi kez de 50 tonluk gemilerin bulunduğu sırada acaba özellikle Portekizlilerin hantal karakalarını, ağır İspanyol kalyonlarından ya da kuzeyin ince yelkenlilerinden hangisi ele geçirecekti? Dev İspanyol gemilerinden birinin sayısız tüce teknelerle kuşatıldığını yansıtan o dönemin gravürlerinde görüldüğü gibi bu, genellikle eşit olmayan bir savaştı. Küçükler büyükleri hırpalıyor, top atışlarıyla delik deşik ediyorlardı. Onlardan birini yakaladıkları zaman altını, değerli taşları, birkaç deniz baharatı ele geçiriyorlar, sonra da kocaman ve işe yaramaz gövdeyi ateşe veriyorlardı... Fakat işin iç yüzü oldukça açık olan bu özetle mi yatmaktadır? Eğer İspanyol direnişi sürüyorsa bu şuna bağlıydı: Her şeye karşın Antillere doğru giden, Cenevizlilerin dediklerine göre Tanrının yol şösterdiği gemi kafileleri, oradan gümüş yüklü olarak hemen hemen hiçbir zarara uğramaksızın geri dönüyorlar ve böylece Yeni Dünya'nın madenleri de İberyalı efendilerinin denetiminde bulunuyordu... Gemilerin tarihi, kendi başına bir tarih değildir. Onun kendisini destekleyen ve çevreleyen diğer tarihler arasına yerleştirilmesi zorunludur. Böylece kendini bize vermeyi reddetmemekle birlikte doğruluk, bir kez daha ellerimizin arasından kaymaktadır. Tekrar ediyorum, hiçbir sorun yoktur ki ciddi bir biçimde incelendiği takdirde sürekli olarak daha karmaşık bir hale gelmesin, derinlik ve genişlik bakımından büyümesin ve bize sonsuz olarak yeni çalışma alanları açmasın... Bu yıl kendisinden söz edeceğim XVI. yüz-

yılım bu yayıncı eğilimi dolayısıyla bunu belirtmek olanağını bulacağım., sandığımı-gibi, bu yalnız XVI. yüzyıl hesabına yazılması gereken bir olgu da değildir. Hiçbir sorun, kesinlikle tok bir çerçeve içine hapsedilemez.

Ekonomik ve teknik alandan ayrılıp uygarlıklar alanına geçelim: Bu aldatıcı hemen hemen hiç görünmeyen bir ya da iki yüz yıl içinde derin yarıklara dönüşen, kendileriyle birlikte insanların yaşantı ve ahlaklarını baştanbaşa değiştiren çatlaklıkları, bu sessiz iç devrimleri düşünürsek o takdirde kendini göstermesi zaman alan ufkun git-gide daha genişlediğini ve daha karmaşık bir hale geldiğini görürüz. Genç bir İtalyan tarihçisi, sabırlı araştırmalardan sonra ölüm düşüncesinin ve ölüm tasarısının XV. yüzyıl ortalarında kökten değiştiği izlenimini edindi. O zaman derin bir uçurum açıldı. Her insanın, ruhu ve bütün vücuduyla önceden kasılmadan geçebileceği geniş bir kapıdan geçen, öbür dünyaya yönelik göksel, sessiz ve erinç dolu bir ölümün yerini aklın ilk işaretiyle birlikte insanca bir ölüm aldı. Aslında ben, bu sürükleyici tartışmayı oldukça kötü özetliyorum. Fakat gerçek çehresini oldukça yavaş gösteren bu yeni ölüm önce karmaşık Ren ülkelerinde doğar ya da önceden doğar gibi görünür. İşte araştırmamızı bu yönetmekte ve bizi uygarlıkların bu sessiz fakat kaçınılmaz tarihiyle ilişki kurdurmaktadır. Böylece sabırlı ve titiz araştırmaların sayesinde zaten el yordamıyla Reform'un ahşılagelmiş dekorunun ötesine yelken açacağız. Düa kitaplarını ve vasiyetnameleri okumak, ikonografik belgeleri ya da Venedik gibi kendi manastırlarının iyi koruyucuları olan şehirlerdeki malzemeyi bir araya getirmek, *Inquisitori contra Bestemie* gibi kayıtları, yani bu paha biçilmez değerde olan ahlak denetleyicilerinin "kara arşivleri"ni incelemek gerekecektir.

Fakat bildiğiniz gibi bu zorunlu ve bitmez tükenmez malzemenin incelenmesine sığınmak yeterli değildir. Bütün bu malzemeyi yöntemli olarak incelemek gerekir. Kuşkusuz bu yöntemlerin hiç olmazsa bir bölümü gündün güne değişmektedir. On ya da yirmi yıl içinde ekonomi, istatistik yöntemlerimizin değerlerini yitirmesi, aynı zamanda tartışma kabul etmez sonuçlarımızın bir yana itilmeleri olasılığı vardır: Görelili olarak yeni diyebileceğimiz araştırmaların yazgısı, bunun böyle olduğunu göstermektedir. Bu yüzden bu belgeleri ve malzemeyi, insana ilişkin bilgilerin ışığında yeniden ele almak ve yeniden düşünmek gerekir ve bunların ayrıntılarının ötesinde, eğer olanaklıysa yaşamı yeniden bulmak gerekir; Yaşamın güçlerinin birbiriyle nasıl birleştiği, uyduğu ya da çatıştığını ve aynı zamanda çoğu kez onların kabarmış sularının birbirlerine nasıl karıştığını göstermek gerekir. Temel güçlüklerle, çatışmalara karşın, yaşamın bütünlüğü demek olan tarihin bütünlüğüne saygı göstermek için her şeyi yeniden ele almak ve tarihin genel çerçevesine yerleştirmek zorunludur.

Bunun çok ağır çabaları gerektirdiğini söyleyeceksiniz. Her zaman mesleğimizin güçlüklerini düşünürüz, fakat bu güçlükleri yadsımamakla birlikte onun eşi bulunmaz üstünlükleri olduğunu birkez daha belirtmek olanaklı değil midir? İlk bakışta tarihsel bir durumun gelecekteki evrimini sezemez miyiz? Göz önüne alınması gereken güçlerden hangilerinin üstün geleceğini biliyor, önemli olaylardan hangilerinin "büyük sonuçlar doğuracağını" önceden kestirebiliyor ve geleceğin kimin olacağını görebili-

liyoruz. Nê kadar büyük ayrıcalık! Şimdiki yaşamın karmaşık olayları içinden kalıcı olanı geçici olandan kim bu kadar kesinlikle ayırdedebilir? Oysa bu ayırdetme, ana sorunlarıyla ilgili olarak sosyal bilimlerdeki araştırmaların ruhunu, insan yazgısının en can alıcı noktasını oluşturmaktadır... Tarihçiler olarak, hiçbir güçlük söz konusu olmaksızın bu tartışmanın içindeyiz. Sözelimi sosyologların tartıştıkları toplumsal yazgımızın süreklilik ve sıçrama gibi önemli bir sorununun aynı zamanda özü bakımından bir tarih sorunu olduğunu kim yadsıyabilir? Eğer büyük kopukluklar insanlığın yazgısını bölüyor, bunlar ertesi günü yeni terimlerle ortaya çıkıyor, her şey yeni bir görüntü kazanıyor, çünkü araç ve düşüncelerimizden hiçbirisi değerini korumuyorsa işte bu kesintileringerçekliğini incelemek tarihin konusu olmaktadır. İnsan yaşamının bütün değişik zamanlarında kısa ve olağanüstü raslantılar var mıdır, yok mudur? Bu, bizim yanıtlamamız gereken çok büyükbir sorundur. Her türlü yavaş ilerlemeler bir gün sonuna ulaşır ve gerçek devrimler çağı aynı zamanda güllerin açtığını gördüğü çağdır.

IV

Yaşamın kendisi tarihi, belki de tehlikeli olan bu kıyıları getirdi. Önceden de söylediğim gibi bizim okulumuz yaşamdır. Fakat onun derslerini dinlemek ve onları anladıktan sonra bunlardan sonuçlar çıkarmak zorunda olan yalnız tarih olmamıştı. Gerçekte şimdinin topludurumlarına karşı kendisinden daha duyarlı olan genç beşeri bilimlerin parlak yükselişinden her şeyden önce tarih yararlandı. Elli yıldan beri biz dizi tekelci (emperyalist) insani bilimlerin doğduğunu, yeniden canlandığını ya da geliştiğini gördük ve her seferinde onların gelişmesi biz tarihçiler için sarsıntılar, sorunlar daha sonra büyük kazançlar anlamına geldi. Bütün bu son gelişmelerden en çok yararlanan herhalde tarihtir.

Tarihin coğrafya ya da ekonomi politik ve dahası sosyolojiye ne kadar şey borçlu olduğunu uzun uzun anlatmaya gerek var mıdır? Tarih için en verimli belki de hepsinden daha verimli yapıtlardan biri meslekten tarihçi, ama eğilim olarak coğrafyacı olan Vidal de La Blache'ınki olacaktır. Rahatlıkla diyebilirim ki 1903 yılında Ernest Lavisse'in büyük Fransa tarihini yayınlanmasından hemen önce çıkmış bulunan *Tableau de la géographie de la France*, yalnız Fransız coğrafya okulunun değil fakat Fransız tarih okulunun da ana yapıtlarından biridir. Aynı biçimde felsefeden ekonomiyi geçen ve burada, College de France'da, sesini ne yazık ki çok kısa bir süre duymak olanağına kavuştuğumuz François Simiand'ın ana yapıtına tarihin neler borçlu olduğunu belirtmek için de bir iki söz söylemek yeterli olacaktır. İnsanların maddi yaşamının bunalımları ve ritimleri üzerine yaptığı buluşla en parlak yapıtını vermiş olan Ernest Labrousse, son yirmi yılın tarihçiliğine en büyük katkıda bulundu. College de France'ın gerçek ününü oluşturan büyük adlardan biri olan Marcel Mause'un eşsiz derslerinden uygarlıklar tarihinin neler kazandığına da dikkat ediniz. Çünkü tarihin her günün bütün yıldızlarının hizmetinde olarak çok uzun zaman ve tekelci bir biçimde uğraşmaktan hoşlandığı alanın ötesinde, biz tarihçilere uygarlıkların birbiriyle iliş-

kilerini ve zayıf noktalarını incelemek, onları ilkel gerçeklikleri içinde izlemek sanatını ondan daha başka kimi daha iyi öğretebilirdi? Sonunda, kişisel olarak George Gurvitch'in sosyolojisinin, kitaplarının ve dahası insanı büyüleyen söyleşilerinin beni yeni düşünce ve yönlere sürüklediğini söylememem gerek var mıdır?

Tarihin şu son yıllarda komşu disiplinlerden sağladığı kazançlarla ve elde ettiği gıdalarla nasıl zenginleştiğini açıklamak için bu örnekleri çoğaltmak zorunlu değildir. Tarih, bunlardan aldıklarıyla gerçekten yepyeni bir yapıya kavuştu.

Bununla birlikte eğitimleri ve kimi zaman da özel tercihlerinden ötürü geride kalan tarihçilerin kendilerini de buna inandırmak gerekliydi. Kimi zaman güçlü ve zengin geleneklerin etkisi altında bütün bir kuşağın zihinsel bir ihtilale uygun düşen bir dönemi ona katılmaksızın geçtiği olur. Ancak bereket versin hem en hem en her zaman kimi insanların zamanlarının düşüncesinin bu yeni akımlarını ayırtan diğ- gerlerinden daha duyarlı, daha yetenekli olduğu da görülür. Şurası bir gerçektir, ki Strasbourg'da 1929 yılında Lucien Febvre ve March Bloch'un *Annales d'histoire economique et sociale* dergisini yayınlamaya başlamış olmaları Fransız tarihçisi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu yayından hayranlıkla ve minnetle söz etmemem izin veriniz, çünkü benim ancak ikinci döneme ait bir işçisi olduğum yirmi yıllık çabanın ve başarımın ürünü olan zengin bir yapı söz konusudur.

Bugün bu hareketin kaynağında bulunan temeldeki sağlam özgünlüğe değinmek ve bunu anlatmaktan daha kolay bir şey olamaz. Lucien Febvre, genç dergisinin başında şunları yazıyordu: "Tarihçilerin denemiş eski katıksız yöntemlerini geçmişin belgelerine uygulamalarına karşılık, sayıları gittikçe artan kimi kez de bir kısmı tutkulu olan insanlar, çalışmalarını çağdaş toplumların ve ekonomilerin incelenmesi üzerine yönelmiş bulunmaktadır... Kuşkusuz, kendi alanında haklı bir uzmanlaşmaya giden, emek vererek kendi bahçesini eken bir kimse için yine de komşusunun işini görmek amacıyla çaba harcamaktan daha iyi bir şey olamaz. Fakat duvarların çok yüksek oluşu, sık sık görüşü engellemektedir. Bununla birlikte, yöntem ve olayların yorumu üzerine ne kadar değerli öneriler olursa olsun bu çeşitli topluluklar arasında zihinsel iletişim sıklaşmadıktan sonra bundan hangi kültürel kazançlar elde edilecek ve nasıl bir sezgi sağlanacaktır! Tarihin geleceği... buna ve aynı zamanda yarınki tarihi oluşturacak olayların doğru kavranmasına bağlıdır. Bizim karşı çıkmak istediğimiz bu korkunç bölünmelerdir..."

Henüz teker teker bütün tarihçileri inandırmamış olmakla birlikte ister istemez bütün genç kuşağa damgasını vurmuş olan bu sözleri ben seve seve yineliyorum. İsteyerek diyorum, çünkü *Annales*, önemli olan her şey gibi, büyük coşkunluklarla ve inatçı düşmanlıklarla karşı karşıya kaldı. Fakat bütün bunlar, mesleğimizin mantığını oluşturmuş ve oluşturmakta devam etmekte, olayların açıklığını bize göstermiş bulunmakta ve tehlike dolu bir araştırma bile söz konusu olsa bunun nasıl yapıldığını çok iyi bilmek gibi eşsiz bir ayrıcalığı kazandırmış olmaktadır...

Burada, tarihçilerden oluşan bir topluluk önünde, bu uzun ve çok yönlü kavga-
dan söz etmek gereğini duyuyorum. Benim ünlü selefimin yapıtının genişliği, çeşit-
liliği ve zenginliği üzerinde de durmak istemiyorum. Herkes Lucien Febvre'in *Phi-
lippe II et la Franche-Comté*'sini, *La terre et l'évolution humaine*, *Le Rhin*, *Luther*'-
ini, Rabelais üzerine *Rabelais et l'incroyance au XVIe siecle* adlı parlak kitabını ve
son olarak *Marguerite de Navarre* başlıklı ince araştırmasını bilir. Buna karşılık ben,
zamanın düşüncesine ve tartışmalarına, duraksamadan söyleyebilirim ki en geniş
zihinsel ve insansal katkısını oluşturan sayısız mektupları ve makaleleri üzerinde dura-
cağım. Kendisine gerçekten yaklaşanların duyarsız kalmadıkları keşfetme ve keşfet-
tirme sevinciyle bütün konuları, bütün tezleri ve bütün görüş noktalarını özgür bir
biçimde bunlarda ele almıştır. Hiç kimse onun yazdığı ve böylece sağtığı düşüncelerin
bir dökümünü yapmadığı gibi biz de her zaman kendisini çabuk yolculuklarında iz-
leyemedik.

Onun dışında hiç kimse tarihin komşu toplumbilimlerle olan çatışma ve uzlaşma-
ları arasında yolumuzu belirlemimizde fazla başarılı olmamıştır. Mesleğimizde yeniden
kendimize güven duymamızda, mesleğimizin yeniden etkili olmasında hiç kimse on-
dan daha fazla bir katkıda bulunmadı... "Vivre l'histoire" (Tarihi Yaşamak): maka-
lelerinden birini başlıktır. Bu güzel bir başlık ve güzel bir programdır. Onun açısın-
dan tarih, hiçbir zaman kısır bir bilgince çalışma, bir çeşit sanat için sanat ve kendi ken-
dine yetecek bir bilginlik olmamıştır. Tarih ona, yalnız biz tarihçilerin nasıl işlediğini
bildiğimiz ve onsuz ne şimdinin ne geçmişin toplumlarının ve bireylerinin davranış,
yaşam, gidiş ve sıcaklığının yeniden ele geçirilemeyeceği ince, karmaşık bir olgu o-
lan zamanın eşsiz düzeninden yola çıkarak toplumsalın ve insanın bir açıklaması olarak
göründü.

Lucien Febvre'in bir yandan bütün görünüşleri altında insanlık tarihinin tamamına
özellikle duyarlı olması ve tarihin yeni olanaklarını bilinçli bir biçimde görmüş ol-
ması, öbür yandan aynı zamanda bir hümanistin ince kültürüyle zihnin her bireysel
serüveninde özel ve biricik olanı güçlü olarak duymak ve anlatmak becerisini de
göstermesi Fransız tarihçiliği için kuşkusuz Tanrının bir lufu olmuştur.

Toplumsal bir tarihin tehlikesini hepimiz biliyoruz: İnsanların yaşamının derin
hareketlerini izlerken, kendi yazgısıyla kendi yaşamıyla boğuşan bir insanı unutmak,
her bireyin her zaman biricikliğini unutmak belki de yadsumak tehlikesi vardır. Çünkü
tarihin oluşumunda birkaç ünlü kişiye verilmek istenen hatırı sayılır rolü yadsumak kuş-
kusuz birey olarak insanın büyüklüğünü ve bir insanın bir başka insanın yazgısı üze-
rine eğilmesinin önemini yadsumak değildir.

Biraz önce söylediğim gibi, insanlar hatta en büyükleri bize tarihteki öncülerimiz
kadar özgür gözükmemektedir, ancak bununla birlikte onların yaşamının önemi bun-
dan ötürü de azalmış değildir. Burada zorluk, ilkeler planında bireyci tarihle sosyal ta-
rihi birbiriyle uzlaştırmada yatmamaktadır; güçlük bunların her ikisini de aynı zaman-
da sezmek ve birine tutkuyla yaklaşırken diğerini küçümsememekte aranmalıdır. Top-

lumun yazgısını araştırma yoluna Lucien Febvre tarafından sokulmuş olan Fransız tarihçiliğinin bir an için bile zihnin doruklarına olan ilgisini yitirmediği bir gerçektir. Lucien Febvre; Luther, Rabelais, Michelet, Proudhon ve Stendhal'le birlikte tutkuyla ve inatla yaşad, bu gerçek üstadlarla arkadaşlık etmekten hiçbir zaman vazgeçmemiş olmak onun özgün yanlarından biridir. Bir anda tarihin yazgısına ve kendi yazgısına egemen olan gerçekten özgür bir kimseyi temsil ettiğini sandığını onun özellikle en parlak kitaplarından birini, Luther'i anımsıyorum. Bundan dolayı Luther'i, yalnız başkaldırıcı ve yaratıcı yıllarının ilk günlerinde değil, kaçınılmaz bir biçimde Almanya'nın ve yüzyılının yazgısının kendi üzerinde birleştiği güne kadar izlemiştir.

Bireylerin zihinleric karşı bu canlı tutkunun Lucien Febvre'i herhangi bir çelişkiye düşürdüğünü sanmıyorum. Ona göre tarih, olaganüstü ölçüde açık bir girişim olarak kalmaktadır. Bununla birlikte o, tarihin yeni zenginliklerini bir demek halinde ortaya koyma yönünde aslında doğal olan bir isteğe karşı her zaman direndi. Kurmak, insanın her zaman kendisini sınırlandırması demek değil midir? İşte bunun için, eğer yanılmıyorsam, kuşağımızın bütün büyük tarihçileri, en büyük en sivrilmiş tarihçilerinin en büyükleri, onun düşüncesinin aydınlığında ve atılımında kendilerini rahat bulmuşlardır. Marche Bloch, Georges Lefebvre, Marcel Bataillon, Ernest Labrousse, Andre Piganiol ve Augustin Renaudet'nin her birinin kendi bakımından önemli olan ana yapıtları arasındaki karışıklırlara belirtmek gereğini duymuyorum. Bu yapıtların yirmi yıl önce sezilmiş, daha sonra uygun bir biçimde öncirilmiş olan bu tarihle kolayca uyuşmaları olaganüstü değil midir?

Bugünkü Fransız tarihçi okulunun gücünü oluşturan beki de bu olanaklar demektir. Fransız okulu mu? Bir Fransız bu sözcüğü güçlükle söylemeye cesaret edebilir ve onu söyler söylemez o denli iç çelişkiler duyar ki onu yinelemekte tereddüt eder. Bununla birlikte durumumuz dışardan o kadar karmaşık görünmemektedir. Geçende genç bir İngiliz profesörü şöyle yazıyordu: "Tarih incelemeçirimize yeni bir esin kaynağının girmesi gerekiyorsa bu, büyük bir olasılıkla bize Fransa'dan gelebilir. Fransa, içinde bulunduğumuz yüzyılda, geçen yüzyılda Almanya'nın oynamış bulunduğu rolü yerine getirecek gibi görünmektedir..." Bu tür yarguların salt bize ancak cesaret ve gurur verebileceğini söylemeye gerek var mıdır? Bunlar aynı zamanda bize olaganüstü bir sorumluluk yüklemekte ve birde böyle bir sorumluluğa layık olmama kuşkusunu doğurmaktadır.

Bildiğiniz gibi, sanki biraz raslantıyla konferansımın son anlarına doğru ortaya çıkmış gibi görünen bur kuşku aslında daha ilk sözcüklerimi söylemeden önce bende vardı. Aranızda yer almış olmaktan kaygı duymayacak kim vardır? Bereket versin gelenek iyi bir danışmandır; o bize hiç olmazsa üç sığınak sağlamaktadır: Birincisi, insanın konferansını okuması; itiraf ediyorum ki yaşamımda ilk kez buna boyun eğdim. Bu ne kadar heyecanlı olduğumu söylemeye yeterli değil midir? Sonra insanın çok değerli düşüncelerinden uzak kalarak bir programın arkasına gizlenmesi, Elbette perde bizi yeterince gizlememektedir. Son olarak kişinin, kendisini daha az yalnız

duyması için dostluklarını ve sevgilerini dile getirmesidir. Bu dostluk ve sevgileri her zaman minnetle saklıyorum: İşte başladığım on beş yıldan beri Hautes Etudes'deki meslektaşlarımın canlı sevgilerini, beni asla yalnız bırakmayan büyüğüm ve yaşıtım tarihçi arkadaşlarımın dostluk ve sevgilerini özellikle genç kuşağımızı büyük bir zevkle tanımak mutluluğunu bulduğumuz Sorbonne'daki meslektaşlarımın iyilikseverliklerini minnetle anıyorum. Çok aziz olan diğer dostlarım ise burada beni dinlemektесiniz.

Bu kuruluşa Marcel Bataillon ve Augustin Renaudet'nin çok büyük iyilikleriyle getirildim. XVI. yüzyılla ilgilenen küçük araştırmacılar topluluğundan biriyim ve çünkü ben Augustin Renaudet'nin İtalyasını ve Marcel Bataillon'un İspanyasını bütün kalbimle sevdim ve sevmeye devam ediyorum. Kendileri, beklenmedik bir ziyaretçi olan bana da gücünmediler: II. Philippe'in İspanyası artık Erasmus'un İspanyası değildir; Titien ya da Caravage'in İtalyası da Floransalı Büyük Laurent ve Mikel-Anj'ın unutulmaz ışıklarının aydınlatığı İtalya değildir... XVI. yüzyımın akşamı! Lucien Febvre, hep 1560'dan sonra yaşamış olan mutsuz insanlardan söz ederdі. Evet, bu insanlar kuşkusuz bütün başarısız ihtilallere, bütün acılara, aynı yazgıyı paylaşan diğer insanların bütün ihanetlerine, bütün beklenmedik olaylara ve bütün darbelere göğüs gerdiler... Onların çevresinde ve doğrudan doğruya onların içinde sürüp giden ne kadar kavga vardır... Yazık! Ne acıdır ki bu mutsuz insanların hepsi bize kardeşlerimiz kadar benziyorlar.

Değerli meslektaşlarım, 1933'te' yeniden kurulmuş olan çağdaş uygarlık tarihi kürsüsü sizin sayenizde ayakta duracak ve sürekliliğini sağlama onuru da benim olacaktır. Bu, oldukça büyük sorumluluğu olan bir şereftir. Dostluklar, sevgi, iyiniyet, insanın görevine tutkuyla bağlılığı, bütün bunlar insanı içtenlikle ve sahte bir alçak gönüllülük göstermeksizin duymazlık edemeyeceği bir korkuyu, kitaplarının yan başlıklarında, yorulmak bilmez zekâsının izlerinde tamamlanmış olan büyük çabanın bugün bile kendisine bağlı olduğu bir insana halcf olma kuşkusunu ortadan kaldıramazlar. Bununla, yıllar boyu bu kurumun onurunu yücelten, artık tamamen susmuş olduğuna inanılabilecek Jules Michelet'nin sesini yeniden duyurmuş olan büyük ve aziz Lucien Febvre'imizi anlatmak istiyoruz.

